

Danske klostre 1. Arkæologiske undersøgelser 1972-1996. Hikuin 23, 1996. 203 s.

I sin programmatisk indledningsartikel til Hikuin 1996 pointerer Olaf Olsen, at arkæologisk viden om danske klostre er noget andet end viden om danske klosterkirker. Når der af de 86 engang fungerende klostre kun findes »to intakte middelalderlige klosteranlæg i Danmark« (s. 9), og dog i 30 tilfælde skjuler sig rester af de oprindelige anlæg i eksisterende bygninger, så er disse bygninger og de fundamenter, man kan grave ud i deres nærhed, et oplagt forskningsobjekt. Fagstudiet Middelalderarkæologi på Moesgård har stået fadder til flere specialer på dette område. Problemstillingen præciseres af Olaf Olsen til at vedrøre fremfor alt kronologien i klosterkompleksernes bygningshistorie. Vilh. Lorenzens epokegørende værk *De danske Klosters Bygningshistorie* i elleve bind, påbegyndt 1912, afsluttet i 1941, er tidligste referencepunkt, når nu Hikuin i 1996 præsenterer nogle af de nyere undersøgelser under inddragelse af nye metoder og synsvinkler.

Af de tre klostergrundlæggelsesperioder, som Olaf Olsen arbejder med (s. 23f): 1130-80, 1225-70 og 1410-1500, hører de to nonneklostre i Ring og i Randers, belyst af Jens Ingvordsen henholdsvis Hans Mikkelsen, til den første gruppe. Augustinerne i Tvillum – Hans Krongaard Kristensen – hører til den anden gruppe, ligesom franciskaner- og dominikanerklostrene i Randers, Ribe, Næstved og Århus, behandlet af henholdsvis Inger Marie Hyldgård, Jakob Kieffer-Olsen, Palle Birk Hansen og Hans Skov. Derimellem skyder johanniternes 1300-talsstiftelse Dueholm ved Nykøbing Mors sig ind, hvor Per Bugge Vegger har foretaget ny eftersøgning efter klosterbygninger. Til den tredje gruppe hører Aalborgs velbevarede Helligåndshus – Jan Kock, hvorefter Tenna Rejnholdt Kristensen og Jens Vellew præsenterer resultater dels om en vandmølle i Løgumkloster, dels om brugen af franciskanernes bygninger i Viborg efter kloster-tiden.

Jens Ingvordsens læseværdige bidrag om Ring kloster kompletterer udmærket hans speciale fra 1991 og formidler sammen med dette væsentlig ny viden om det tidlige nonnekloster fra anden halvdel af 1100-tallet, den periode, da cistercienserne fra Vitskøl-Sminge bragte røre i Gudenådalens benediktinske klostertraditioner. Hans Mikkelsen er ikke mindre teknisk i sin redegørelse, som kompletterer hans publikation i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1990 om Randers nonnekloster, viet Vor Frue, men tilbygget til Skt. Peders kirke. Hans metodisk bemærkelsesværdige konklusioner vil uden tvivl kunne blive et udgangspunkt for videre rekonstruktioner af klosterlige institutioner i og omkring Randers, hvis byhistorien og topografien inddrages i større omfang. Ud fra et formidlingssynspunkt er Krongaard Kristensens bidrag om Tvillum mere umiddelbart tilgængeligt. Det er væsentligt, at vi her får et indtryk af et dansk augustinerklosters opbygning, da man bør kunne finde paralleller i Vestervig og Grinderslev (jfr. s. 16) samt i Æbelholt.

Konstruktiv kritik mod tidligere opfattelser findes i Per Bugge Veggers rapport om Dueholm. Johanniterne, som det drejer sig om her, kan ikke påvises at have bygget lukkede kvadratiske eller rektangulære klostergårde i ældste tid; Odense Skt. Hans klosterbygninger, som indgår i Odense Slot, viser det til overflod. Det reducerede klosterliv, som deres huse danner rammen om, hvis man undtager Antvorskov, havde behov for bolig for indtil en halv snes brødre med præster, et gæstehjem eller vandrerhjem for hospes, altså et hospital, et sygehus, nogle ældreboliger samt forvaltnings- og forrådsbygninger. Der forelå ingen

indre grund til at tvinge så forskellige funktioner ind i et samlet bygningskompleks omkring en firkantet klostergård. Sådanne kan da også kun konstateres henimod middelalderens slutning og da mest som en utilsigtet følge af fortsat byggeri gennem århundreder.

Franciskanerne i Randers, Ribe og Næstved (jfr. Jens Velle vedrørende Viborg) og dominikanerne i Næstved og Århus er genstand for undersøgelse så at sige uden reference til de lokale omgivelser i de fire byer. Temaet problematiseres ikke: »Efter matrikelkortet fra 1865 kunne man tro, at Sortebrødrenes byggegrund [i Næstved] i middelalderen lå udenfor købstadsgrænsen. Alt tyder imidlertid på, at den *på klassisk vis* (kurs. her) lå indenfor købstadens grænser som en marginalgrund.« (s. 122). Er undersøgelserne omkring mendikantklostrenes placering i byerne allerede så sikre, at det kan anses »klassisk« at de ligger yderst nærmest byens vold eller mur? For Ribes franciskanerkloster inddrages interessante paralleller, og da det var den gamle domkirke, dominikanerne overtog i Århus, formidler undersøgelsen af resterende bygninger her et enestående indblik i planlægning og motivation for den anden af de to store tiggerordner ved tiden for dens ankomst til bispebyen Århus.

Endelig må den udførlige gennemgang af Helligåndshus og kloster i Aalborg hilses velkommen, både for formidling og bredde og for publiceringen af gamle fotografier til dokumentation af forskellige byggefaser. Med de 34 sider har Jan Kock her produceret bindets mest omfangsrige bidrag.

Den nøjagtige dokumentation af byggefaser og fund er middelalderarkæologiens styrke. Man kan dog undre sig over, at der ikke vies større opmærksomhed til en indplacering af de vundne resultater i en topografisk, landskabsmæssig eller bymæssig sammenhæng. Problemstillingen bliver overladt til historikere, som, når de skriver by- eller landskabshistorie, gør brug af den arkæologiske analyses resultater. Sådant er arbejdsfordelingen blevet, omend det ikke synes tvingende nødvendigt, at den skulle følge netop en sådan grænsedragning.

Tore Nyberg

Artefacts from Wrecks. Dated Assemblages from the Late Middle Ages to the Industrial Revolution. Red. MARK REDKNAP. (Oxbow Monograph 84). Oxbow Books, Oxford. 1997. 232 s. 37,50 £.

I danske farvande regner man med, at der ligger omkring 20.000 skibsvrag. Disse vigtige historiske kilder er efter international målestok ganske godt beskyttet ved hjælp af love og bestemmelser. På globalt plan står imidlertid meget tilbage at bringe i orden i så henseende, for forskellige kommercielle interesser har specialiseret sig i at tømme historiske skibsvrag og sælge disses indhold som antikviteter på internationale auktioner. For forskningen er dette en uheldig udvikling, og UNESCO arbejder da også netop nu på at få udarbejdet og vedtaget en konvention om beskyttelse af verdens kulturhistoriske skibsvrag.

Mark Redknaps bog om genstande fra vrage fra perioden 1485 til 1785 demonstrerer med al ønskelig tydelighed, hvor rig en informationskilde vragegenstandene er. Indlæggene i bogen stammer fra en konference, hvor man drøftede dette forhold, og hvor man pegede på nye veje i udforskningen af genstandene fra de gamle skibe. Udgiveren lægger megen vægt på, at den hidtidige fremherskende praksis med blot at se på selve fartøjerne slet ikke er tilstrækkelig for marinarkæologien.